

Blasco Ibáñez, els germans Álvarez Quintero, Baroja,⁵ Azorín, Eduardo Gómez Carrillo i Gregorio Marañón. Aquest darrer, per cert, crec que hauria convingut substituir-lo per un altre, atès sobretot que Gaziell no hi pondera la vessant literària del metge i escriptor, sinó el tarannà obert a la pluralitat cultural hispànica.

Els vuit articles de la tercera secció se ceneixen a la literatura contemporània i aborden quatre poetes (Aribau, Verdaguer, Maragall i Carner⁶), un dramaturg (Guimerà), un novellista (Narcís Oller), un periodista i assagista (Miquel dels Sants Oliver) i un filòleg (Pompeu Fabra). Com en el cas del text sobre Marañón, l'article sobre Fabra hauria calgut reemplaçar-lo per un altre d'estrictament literari, com ara els que Gaziell escriu sobre Ignasi Iglésias, Joan Alcover, Carles Soldevila o Josep M. de Sagarra.

Francisco Fuster encapçala la recopilació amb una introducció que, titulada «El crítico como humanista» (p. 11-21), ofereix, de primer, una síntesi de la trajectòria biogràfica, periodística i literària de Gaziell i, tot seguit —amb alguna afirmació discutible—, una caracterització de la seva tasca com a crític literari i uns apunts finals sobre les diferents valoracions de què ha estat objecte. En resum: un llibre que feia molta falta.

PLA, Xavier: *Un cor furtiu. Vida de Josep Pla*, Barcelona: Destino, 2024.

MANUEL LLANAS

Universitat de Vic

mllanas@uvic.cat

Quantes biografies s'han donat a conèixer tan voluminoses com aquesta, de mil cinc-cents pàgines? Ben poques —o potser cap ni una. Aital extensió respon a dos factors: en primer lloc, a la magnitud del personatge, un escriptor de primera línia, autor d'una obra immensa (cent vint títols i uns set mil articles), que protagonitza una llarga trajectòria vital i intel·lectual, farcida de peripècies, contrastos, contradiccions i giragonses, i completada amb un munt d'amistats, de contactes personals i de relacions sentimentals; i en segon lloc, a l'insòlit volum de documentació conservada, especialment al Mas Pla. El biògraf, que havia dedicat la tesi doctoral a Josep Pla sense tenir-hi accés, ara ha pogut recórrer a milers i milers de documents, familiars i sobretot personals, fins ara del tot desconeguts: es

5. Gairebé vint-i-cinc anys després de publicat aquest article sobre Baroja, el 1949 Gaziell va matisar-ne i rectificar-ne alguns judicis. Cf. «Mea culpa sobre Baroja», recollit ara a Gaziell, *Obra dispersa*. PAM, 2020, p. 243-244.

6. Carner és l'escriptor català a qui Gaziell consagra més atenció; abans de 1924 —data de l'article seleccionat— en publica quatre més, no exempts tots plegats de reticències.

tracta d'un feix de textos manuscrits, d'una sèrie d'agendes i d'un vastíssim epistolari («unes trenta-cinc mil cartes, d'uns sis mil cinc-cents corresponents»), al costat d'una rastellera infinita de papers, tirant a intrascendents (bitllets de transport, factures, targetes d'invitacions o prescripcions mèdiques) i reunits al llarg de tota la vida.

Ara sabem, per exemple, que des de l'etapa de corresponçal per Europa als anys 20, l'escriptor maldava per guardar, no tan sols els retalls dels articles publicats, sinó també els manuscrits originals. Aquesta pruija d'acumulació de paperam sembla indestruïble del seu desig, mai no manifestat explícitament, de facilitar materials a un futur biògraf. No era en tot cas, ni de bon tros, un desig desinteressat. De fet, Josep Pla —que, a partir de la primeria dels anys 50, encarrega sense èxit a tres coneguts seus que li facin una biografia— «no para d'escriure sobre ell mateix i està decidit a condicionar el lector per imposar-li una interpretació singular de la seva vida» (p. 52). Per això escau de ple que Xavier Pla retregui un aforisme de Nietzsche («Parlar molt d'un mateix és també una forma d'ocultar-se») i que, al final del llibre, es refereixi a una narració de Max Beerbohm, *L'hipòcrita santificat*, sobre un llibertí camuflat de sant virtuós. En suma, la voluntat planiana permanent de controlar la seva imatge pública ha estat una de les dificultats, i no pas de les menors, que el biògraf ha hagut d'afrontar: la de dissociar el personatge de les successives màscares amb què es va anar revestint. Una tasca que s'ajusta fidelment a la finalitat que, en un article de 1929, Armand Obiols atribuïa a les biografies: «reconstruir, lentament, el desordre exterior de l'ànima.» Tal propòsit ha obligat Xavier Pla, ara i adés, a plantejar interrogants, a disseccionar actituds i reaccions, a especular, en fi, sobre els ressorts psicològics que es poden amagar al darrere de decisions i conductes concretes.

Amb aquestes premisses, el biògraf ha dut a terme una feinada descomunal. Partint del coneixement de la vastíssima bibliografia sobre l'escriptor —referències indirectes incloses—, s'ha submergit en l'oceà documental conservat per destriari-lo (sovint deu haver experimentat l'*embarras du choix*), per contrastar-lo amb altres fonts i per falcar-hi el seguiment minuciós de la trajectòria vital i literària del personatge. El llibre està dividit en tres etapes (1897-1935, 1936-1939 i 1940-1981), la primera i la tercera de les quals exposades a través de capítols que, al seu torn, es despleguen a través d'un seguit de, diguem-ne, unitats temàtiques. Així, la primera etapa aborda —en tres franges cronològiques (1897-1919, 1920-1931 i 1932-1935)—, en primer lloc, l'entorn familiar, els anys escolars a Palafrugell i a Girona, els universitaris a Barcelona, l'amistat amb Alexandre Plana, la prehistòria literària, l'entrada en el món del periodisme o els primers llibres publicats; en segon lloc, la dècada nòmada de corresponçal per Europa, els tractes amb diferents editors o la coneixença i la relació amb Adi Enberg; i, en tercer lloc, els anys turbulents, viscuts sobretot a Madrid, de la República. La segona etapa, centrada en la guerra civil, és fruit d'un esforç singular: el de resseguir, mes per mes —i, de vegades, dia per dia—, les activitats i els incessants desplaçaments i tràfecs de Pla (molt sovint acompanyat d'Adi Enberg), per Madrid, l'Empordà

i Marsella, on fugí l'octubre de 1936 i des d'on viatja a una colla de ciutats i pobles de França, Suïssa, Espanya i Itàlia —amb una estada llarga a Roma—, fins que —ja integrat a l'Espanya franquista el setembre de 1938— arriba a Barcelona amb l'exèrcit d'ocupació, entra al diari *La Vanguardia* —esdevinguda *española*— i tot seguit l'abandona i, al capdavant, es trasllada a l'Empordà. Finalment, a la tercera etapa —desglossada en els períodes 1940-1949, 1950-1965, 1966 i 1967-1981— s'hi troben, entre molts altres aspectes, els contactes de Pla amb els serveis informatius dels aliats en la guerra mundial, l'entrada a la revista *Destino*, els atacs rebuts per part de falangistes *enragés*, la vinculació i l'estreta complicitat amb Josep M. Cruzet i l'editorial Selecta, les parelles sentimentals, els contactes amb Josep Tarradellas i el procés d'escriptura d'*El quadern gris*.

En conjunt, l'obra —farcida d'informacions fins ara ignorades o difoses només parcialment— no deixa res per verd, de manera que quan sorgeix algun episodi confús s'estiren tots els fils i no es negligeix cap indici. I constitueix una autèntica capsula de sorpreses. Tal vegada la més llampant són les prop de cent vuitanta pàgines destinades a resseguir l'activitat de l'escriptor entre el gener de 1936 i el desembre de 1939: durant el primer trimestre de 1936, la relació estreta amb Portela Valladares, els contactes sovintejats amb destacats falangistes o una entrevista amb el general Franco el 19 de febrer; des de l'octubre de 1936 a finals de 1937, la col·laboració amb el servei d'informació antirepublicana dirigit per Bertran i Musitu i les estades a París; o els vuit primers mesos de 1938, d'Itàlia estant, el mecenatge de Cambó, amb qui parteix peres i a qui acaba denunciant. Un seguit de fets, en fi, que palesen una actuació política durant la guerra civil «mancada de tota moral que no sigui l'egoisme més estricte, i sense cap escrúpol» (p. 751).

Una altra aportació més que rellevant són les set relacions sentimentals o de parella, sobre les quals es faciliten informacions molt noves i detallades: amb Mercè Costa (el 1919), amb Rosetta Lagomarsino (1922), amb Alma Herscovitz (1923-1924), amb Lilian Hirsch (1932), amb Aurora Perea (sobretot entre 1940 i 1948), amb Consuelo Robles (1949-1959) i —per descomptat i en primer lloc— amb Adi Enberg, amb la qual no queda clar, a desgrat dels esforços del biògraf, si s'hi acaba casant. De fet, la relació amb Adi Enberg —a qui coneix dins el nucli dels conspiradors macianistes a París a mitjan de la dècada de 1920, quan Pla simpatitzava amb el separatisme— s'allarga molts anys, va plena de separacions i retrobaments i és, de bon tros, intel·lectualment la més fecunda.

Altres aspectes de menor abast resulten, però, també, del màxim interès. És el cas de la preocupació permanent de Pla, des dels inicis, per l'edició i la comercialització dels seus llibres, una actitud que desmenteix de ple l'aparent apatia —una altra de les màscares— que sobre aquesta qüestió, i de portes enfora, sempre va manifestar. Com que bé he d'acabar, afegiré tan sols que el volum es publica il·lustrat amb vuitanta imatges —unes quantes difoses per primer cop— i acompanyat d'un extensíssim i indispensable índex onomàstic.

Que hi ha reserves a fer-hi, al volum? Jo n'hi faria algunes —altrament minses—, però queden sepultades, d'un banda, per la solidesa documental (al marge

de les fonts ja esmentades, la consulta de dotzenes d'arxius, fons i fundacions, públics i privats, i el recurs al testimoni oral de familiars i amics de l'escriptor); i, de l'altra, per la perspicàcia analítica exhibida. Era Josep Pla un cor furtiu? Potser sí. Però potser també un moralista escèptic, o, com el va qualificar Domènec Guansé, un moralista cínic. O l'home de les mil cares. Tant se val: el títol no fa la cosa, perquè ens trobem davant d'un gran llibre.

MATAS ROCA, Marta: *Sebastià Juan Arbó: Viure per escriure. Recepció crítica i projecció de l'obra*, Barcelona: PAM, 2024; «Textos i estudis de cultura catalana» 263.

ALBERT VENTURA

Universitat Rovira i Virgili
albert.ventura@urv.cat

Sebastià Juan Arbó (la Ràpita, 1902 - Barcelona, 1984) fou un dels principals novel·listes ebrenecs del segle xx. El volum que ens ocupa pretén posar llum en un dels aspectes que —d'entrada— semblaria allunyar-se més de l'anàlisi de la seva proposta literària, s'endinsa en la recepció i projecció de la seva obra. Amb tot, tant una cosa com l'altra tot sovint esdevenen indissociables i, en conseqüència, recollir-ne l'impacte implica entrar en alguns detalls contextuals imprescindibles.

L'autora d'aquest estudi, Marta Matas Roca, és doctora en Filologia Catalana per la Universitat Rovira i Virgili (2021) amb una tesi titulada *Sebastià Juan Arbó: De la realitat viscuda a la ficció narrativa. Anàlisi d'un desarrelament en la literatura catalana*, de la qual aquest llibre és parcialment deutor.

Un dels eixos centrals d'aquest estudi recau sobre com l'autor aterra a Barcelona, en primer lloc, i com posteriorment s'endinsa en els cenacles literaris de la capital catalana. L'adveniment republicà i la certa normalitat de la dècada de 1930 propiciarà que ell i les seves obres cobrin més protagonisme a ulls de crítics i escriptors destacats com Domènec Guansé (*Mirador*), Mario Verdaguer (*La Vanguardia*), Cèsar August Jordana (*L'Opinió*) o Rafael Tasis (*Mirador*), entre altres, tot i que no sempre van ser relacions cordials (a tall d'exemple, vegeu la p. 40). Així mateix, la crítica constata que l'obra de Juan es veu determinada per un fatalisme, per un sentiment de desesperança, mentre que els personatges que hi concorren tenen aquest conflicte intern establert en una societat dicotòmica, que es presenta d'una manera lírica i introspectiva, una qüestió que la crítica no s'està de valorar positivament.

La recerca de Matas també planteja la necessitat intrínseca d'establir paral·lelismes entre el posicionament sociolingüístic de l'autor i la seva actitud literària en els moments més propicis per a la llengua —és a dir, la república— i els manifestament hostils, com és la dictadura franquista. Així, l'autora estableix